

Jyllands-Posten

21. november 2019

Der var engang en hellig kilde i Vorbasse. Er den der stadig, og kan den redde byens fremtid?

Du kender måske byen Vorbasse for markedet, krigshavnen og tørvegravene. Måske vil du snart kende Vorbasse for den hellige kilde, der efter sigende stadig løber under byen.

En gruppe borgere i Vorbasse har besluttet sig for, at byens fortid skal sikre byens fremtid. De vil genfinde den hellige kilde, som engang for mere end 1.000 år siden var grunden til, at Vorbasse overhovedet opstod. Foto: Casper Dalhoff

MORTEN VESTERGAARD

CASPER DALHOFF

Fotograf

Fem mennesker står en onsdag eftermiddag og glør ned i gruset på kirkegården foran Vorbasse Kirke. Dernede, højst et par meter under deres fødder, ligger en historie, som aldrig er blevet fortalt.

Det er en historie, der er en del af fortællingen om, hvordan vores allesammens forfædre levede, og det er en historie, som kan forandre Vorbasses skæbne.

I mange generationer har folk her på egnen talt om den hellige kilde, Hellig Legems Kilde. Den skal have været selve grunden til, at man byggede en kirke netop her i 1100-tallet, og det skulle være her, omkring et såkaldt kildemarked, forløberen til vore dages Vorbasse Marked, at landsbyen endte med at blive liggende.

” De har fat i noget i Vorbasse. For arkæologer er Vorbasse the shit. Historien om byen er fantastisk.

Morten Teilmann-Jørgensen, museumschef, Kongernes Jelling

I hovedværket om hellige kilder og deres historie af Siegfried Svane fra 1979 kan man læse denne beretning fra en præst fra 1638:

»På Vorbasse Kirkegård siges at have været en helligdom, nemlig en kilde eller en brønd i det sydvestre hjørne, som nogenlunde endnu er at se, hvorfor der årligt holdes marked i byen.«

Besøgte man kilden på Valborgsdag den 1. maj, eller på Hellig Legems Dag den 19. juni, skulle kildens vand have helbredende virkning.

Vandet skal hentes op – for Vorbasses skyld

Det er lige her, vi står denne eftermiddag – en meter inden for stengærdet, der omkranser kirkegården. Der står en sten med påskriften ”Her sprang Vorbasse Helligkilde”, og kirkens graver har lagt en krans af sten for at markere stedet.

De fire mænd og en kvinde, der står rundt om markeringen af kilden, er ikke i tvivl. Kilden var dernede, den er dernede, og der er også vand dernede endnu. Og det vand skal hentes op – og gøres til en del af fortællingen om Vorbasse.

Det hellige Vorbassevand skal hældes på autentisk emballage og sælges til de turister, som i fremtiden vil strømme til byen. Kilden skal fremvises i et formidlingscenter med arbejdende værksteder. Turisterne skal bo på Bed & Breakfast, eller måske et lille hotel, og de skal spise på nye, lokale spisesteder. Sådan lyder i hvert fald det, som begyndte som en drøm, men som nu er en plan, der skal skabe nye lokale arbejdspladser og skaffe tilflyttere til byen.

Det kan virke som en søvrig jysk by, der griber ud efter alt, der kan redde den fra den affolkning, som bl.a. ses i statistikkerne. De viser bl.a., at elevtallet på byens folkeskole er faldet med 20 pct. de seneste seks år.

Vorbasse-folkene har dog fat i noget, lyder det. Kvinden i flokken på kirkegården er Hanne Tanvig, seniorrådgiver og landdistriktsforsker på Københavns Universitet. Hun peger på,

at Kilden i Vorbasse, som hele det oplevelsesøkonomiske projekt er blevet døbt, har et potentiale til at skabe arbejdspladser og tilflytning i samme kaliber som Læsø Sydesalt. På øen i Kattegat er der i dag mere end 20 arbejdspladser og 50.000 besøgende.

»Det kræver noget originalt«

Hanne Tanvig faldt i snak med Vorbasse-folkene til et møde i Landdistriktsrådet i Billund Kommune for et par år siden. Hun ledte efter landsbyer, der som en del af et forsøgsprojekt ville være med til at prøve at skabe nye erhverv. Siden har hun bedrevet det, som hun kalder aktionsforskning i den forstand, at hun har hjulpet med midler fra Landdistriktpuljen og rådgivning. Senere denne dag er der borgermøde på Vorbasse Kro, hvor et udviklingsråd for Kilden i Vorbasse skal stiftes. Derefter tager forskeren hjem og skriver sin rapport om, hvad der skal til, for at landsbyer kan skabe nye erhverv.

Det handler ikke kun om historisk interesse, når Vorbasse-borgerne vil hente deres hellige kilde frem – den skal skabe arbejdspladser og i sidste ende tilflytning.

Brian Madsen tager ordet. Han er manden, der står i spidsen for at arrangere Vorbasse Marked hvert år. Der er hvert år omkring 250.000 besøgende på tre dage – og det arrangerer Brian Madsen i sin fritid sammen med flere hundrede frivillige fra byen. Der er en vis symbolik i, at manden bag Vorbasse Marked er med denne dag. Ifølge bogen ”Danske Helligkilder” opstod der netop et marked i dagene efter Hellig Legems Dag den 19. juni, fordi så mange da opsøgte kilden. I 1653 forbød kongen markedet pga. for meget slagsmål. Men det forbud overholdt de ikke i Vorbasse.

- -

” I må selv træde i karakter, og I er en grånende befolkning, det ved I godt.

Hanne Tanvig, regionalforsker, Københavns Universitet

Brian Madsen føler, det er vigtigt at få fortalt, at der er masser af liv i Vorbasse. Her er hele 55 foreninger, en stor brugs, og så jo Vorbasse Marked tre dage sidst i juli. Forskeren Hanne Tanvig afbryder.

»Alt det der er godt for jer, der bor her. Men det skaber ikke arbejdspladser og tilflytning. Det kræver noget originalt. Og det har I nu fundet.«

Den sorte, sørgelige lyng

Der bliver nikked rundt om i kredsen – helt stille. Det er, som om det næsten lyder som for meget af det gode, at de kan stå med byens fremtid under fødderne. Ole Gram, en 78-årig pensioneret gymnasielærer i rød hættetrøje og sorte støvler, starter sin grå Mercedes og beder dagens gæster om at hoppe ind. Der er mere under jorden, som skal frem.’

Vorbasse

By syd for Billund med godt 1.200 indbyggere.

Kendt for Vorbasse Marked, som hvert år tiltrækker omkring 250.000 besøgende.

Blandt arkæologer i hele verden er Vorbasse kendt for udgravningerne af i alt otte landsbyer nord for byen. Det er otte udgaver af Vorbasse, som beboerne flyttede ca. hvert 100-150 år, indtil omkring år 1100.

Vi tager en runde i byen forbi campingpladsen og fritidscenteret. Selv om der ikke bor mere end 1.200 mennesker i Vorbasse, er her to haller, en svømmehal, et bibliotek drevet mest af frivillige. Det meste har borgerne i byen selv samlet penge sammen til.

Det er et billede på Vorbasses nyere historie. Man har måttet klare sig selv. Heden her var særligt genstridig og vanskelig at opdyrke, og det endte med, at Enrico Dalgas, hedens opdyrker i egen person, begyndte at plante plantager i området fremfor at opdyrke jorden. Derfor er Vorbasse stadig i dag omgivet af kilometer efter kilometer af plantager, og få km nord for byen ligger Randbøl Hede stadig.

I bilen hiver Jeremy Watts en bog på 559 sider op af tasken. ”Vorbasse – fortællinger fra en levende landsby”. Det er hans eget bidrag til lokalhistorien, som en moderne folkemindesamler har han indsamlet beskrivelser og fortællinger fra byen og egnen. I hans bog kan man bl.a. læse et citat fra sognets præst Lars Frederik From, ca. 1820.

»Egnen omkring Vorbasse er stedmoderligt udstyret af naturen; rundt omkring skuer øjet kun den sorte, sørgelige lyng; kun sjældent træffer det på en karrig kornager nærmest omkring den fattige hedeboers ensomme hytte.«

LÆS OGSÅ

Reportage: Sådan fik de en udkant til at blomstre

Senere kom daglejerne for at grave tørv i moserne omkring byen under både Første og Anden Verdenskrig, og de boede i kolonier. Det har været med til at sætte et præg på byen, mener Ole Gram. Det har været en fattig by.

Landsbyen flyttede sig

Vi stiger ud ved den dam i hovedgaden, der for mange år siden fik navnet Vorbasse Krigshavn. Vi griner lidt af, at plejecenteret ved siden af bærer navnet Frihavnen. Det er ikke tilfældigt, mener Jeremy Watts. Her i byen er der opstået en selvironisk jargon, folk gør grin med byen og sig selv. Måske fordi der er et komisk skær over det med krigshavnen og krejlermarked, funderer Watts.

Nogle hundrede meter nord for byen stiger vi ud og trasker over en stubmark mod en samling gravhøje fra Jernalderen. »Bavnene«, bliver de kaldt i byen. Kirken ses i silhuet fra eftermiddagslyset mod syd.

Der er hyggeligt i Vorbasse. Måske er der også en hellig kilde.

På marken mellem os og byen gravede arkæologer i hele 13 år i 1970'erne og 1980'erne og fandt i alt otte udgaver af landsbyen Vorbasse. Blandt arkæologer er den historie kendt i hele verden. Det var her på marken, at det gik op for arkæologerne, at landsbyer i Danmark har vandret. Ca. hvert 100. år flyttede man beboelsen nogle hundrede meter væk, indtil man i ca. år 1100 flyttede længere mod syd og byggede en kirke netop der, hvor der var en hellig kilde. Og der ligger Vorbasse stadig i dag.

At landsbyen flyttede sig betød, at arkæologerne kunne dokumentere en landsbys udvikling over mere end 1.000 år. Den historie er ukendt for offentligheden, men det skal der laves om på.

Jeremy Watts taler om at skabe arbejdende værksteder, hvor man kan prøve at leve, som man gjorde i forskellige tidspunkter i historien i hver af de otte landsbyer. Briller med såkaldt *augmentet reality* skal gøre det muligt for de besøgende at se, hvad arkæologerne fandt i jorden af langhuse og grave.

For arkæologer er Vorbasse *the shit*

30 km mod nordøst for Vorbasse sidder Morten Teilmann-Jørgensen, museumschef for Kongernes Jelling. Her har man skabt et oplevelsescenter omkring Jellingstenene og historien om Harald Blåtand og Gorm den Gamle, som hvert år tiltrækker flere hundrede tusinde besøgende. Museumschefen kender godt til planerne i Vorbasse, han er faktisk i

gang med at lave en plan for, hvordan man kunne formidle Vorbasses historie i planerne med den hellige kilde.

»De har fat i noget i Vorbasse. For arkæologer er Vorbasse *the shit*. Historien om byen er fantastisk, det er et mestereksempel på en landsby, der har flyttet sig rundt i området, og man har derfor i de arkæologiske udgravninger i 1970'erne og 1980'erne kunnet dokumentere en landsbys udviklinger over mere end 1.000 år – og at her har været en såkaldt magtfuld stormand – muligvis lige under Harald Blåtand og Gorm den Gamle i Jelling,« siger museumschefen.

»Den historie er bare af en eller anden grund aldrig blevet fortalt.«

I dag er Vorbasse mest kendt for Vorbasse Marked og den dam ved hovedgaden, som har fået navnet Krigshavnen.

Hvad angår kilden ved kirken bekræfter Morten Teilmann-Jørgensen, at der har været en kilde.

»Der er et eller andet under den kirkegård, som bare aldrig rigtigt er blevet gravet ud. Men der er jo en god fortælling i vand set med en museumsmands øjne. De her hellige kilder har haft enorm betydning; det har været steder, man er valfartet til også inden kristen tid, og det har været centrum for de steder, hvor samfund er opstået,« siger han, der henviser til Sydvestjyske Museer.

Det er dem, der skal grave den kilde ud, hvis det skal ske.

Arbejdspladser til byen?

På Sydvestjyske Museer i Ribe siger overinspektør og leder af arkæologienheden, Morten Søvsø, at han har sendt et bud til folkene i Vorbasse på, hvad det ville koste at grave kilden frem. Ifølge Søvsø ville det være en ønskeopgave.

»Det er meget sjældent, man kan få lov til at grave en hellig kilde frem. Vi kunne finde offergaver som f.eks. mønter helt tilbage fra hedensk tid, altså fra før danskerne blev kristne omkring år 1000,« siger han og peger på, at gravstederne tættest på det sted, hvor man mener, at kilden befinder sig, nu er sløjfet, så nu kan det måske lade sig gøre at grave.

Tror du på, at den er der?

»Ja, eller den har i hvert fald været der. Spørgsmålet er så, om der stadig er vand dernede, i mange år vandt landbruget jo kampen om vandet i den forstand, at det fik lov til at dræne mange områder. Men man kan i hvert fald grave stedet frem som et fortidsminde,« siger Morten Søvsø.

” På Vorbasse Kirkegård siges at have været en helligdom, nemlig en kilde eller en brønd i det sydvestre hjørne, som nogenlunde endnu er at se, hvorfor der årligt holdes marked i byen.

Præst i Vorbasse, ca. 1638 – citeret i Siegfried Svanes bog Danske Helligkilder

På Vorbasse Kro er der efterhånden 45 mennesker i krostuen kl. 18. Efter en let anretning – frikadeller og kartoffelsalat – skal projektet Kilden i Vorbasse præsenteres. Her kan man få sig en snak med den tidligere brugsuddeler, den tidligere boghandler og den tidligere folkeskolelærer. Flere er sådan moderat begejstrede. Lad os nu høre, hvad det er for noget, siger de.

For nylig var der borgermøde på Vorbasse Kro, hvor indbyggerne skulle høre om planerne for byens fremtid.

Jeroen Schotemeijer peger på en rød cirkel på den uddelte flyer. Nye arbejdspladser og aktiviteter, står der. Og det er det, der er brug for, mener han, mens Ejgil Christensen er decideret skeptisk. Der sker allerede så meget i Vorbasse. Har folk overhovedet tid til at arbejde med et nyt projekt, spørger han. Han fortæller, at han selv om onsdagen står for folkedans i en af hallerne – i dag var der 65 deltagere, »og de kommer både fra Lindknud og Egtved«.

Den 88-årige Axel Okholm var byens boghandler frem til 1994. Han er en af dem, der kan huske, at der blev samlet penge ind til en hal op gennem 1970'erne, og at man inden da måtte stuve et halvt håndboldhold sammen i en Morris Mascot, når der var træning i hallen i Egtved. Siden blev det dem fra Egtved, der måtte køre til Vorbasse. Det viser i hver fald, at byen kan handle, når det gælder, mener han.

Og nu gælder det igen. Brian Madsen begynder at fortælle for forsamlingen. Læsø Sydesalt har skabt 20 arbejdspladser og tiltrækker 50.000 besøgende hver år. Noget lignende kan ske her, siger han, og forskeren Hanne Tanvig forklarer, at en by som Vorbasse ikke skal regne med, at nye arbejdspladser kommer af sig selv.

»I må selv træde i karakter, og I er en grånende befolkning, det ved I godt.«

Vandet piblede frem

Mens termokander med kaffe og fade med småkager bæres ind, er der en kort pause. På toilettet i den lavloftede kælder står Jens Pradsgaard og vasker hænder.

»Der er vand dernede. Kilden er der endnu,« siger han henvendt til alle i rummet.

Hvor ved du det fra, spørger journalisten.

»Jeg var graver ved kirken i 29 år. Hver gang, vi skulle grave en ny grav, piblede det frem med vand, også tæt på der, hvor kilden skulle være.«

LÆS OGSÅ

Spektakulært fund: Arkæologer har udgravet knap 400 jernalderhuse

På vej ind i krostuen igen forklarer han, at to arkæologer var på kirkegården nogle dage i 1983, hvor de gravede efter kilden. Men de blev afbrudt, inden de nåede dybt nok ned. Det var vist nok noget med, at de blev tilkaldt til et fund ved et motorvejsbyggeri.

»Da man anlagde parkeringspladsen ved siden af kirkegården i 1985, væltede det frem med vand. Vi måtte pumpe vand væk en hel nat, for at det ikke skulle oversvømme det hele. Vi kunne slet ikke få hold på det igen,« siger han og ser alvorligt på den udenbys gæst.

»Der er altså masser af vand i den kilde. Nu skal vi bare have det op.«

***Vil du have vores bedste Indblik-artikler direkte i din indbakke?
Tilmeld dig gratis og få de fem nyeste artikler fra Jyllands-Postens
Indblik-sektion hver dag kl. 16 - [klik her](#), sæt flueben og indtast din
mailadresse.***